

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-29-362-368>

УДК [378.016:[005-051:327]]:174

Стрельчук Яна В'ячеславівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Миколаїв, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5856-4138>

yanastrelchukv@gmail.com

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ДІЛОВОЇ КУЛЬТУРИ В МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу впливу професійної підготовки на один із важливих складників, а саме культури морально-ділових відносин у майбутніх менеджерів-міжнародників. На сучасному етапі розвитку українського суспільства важливого значення набуває модернізація професійної освіти, підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі зовнішньоекономічної діяльності.

Професійна підготовка висококваліфікованих менеджерів передбачає формування культури морально-ділових відносин. Успішне розв'язання цього питання має соціально-економічне, культурологічне та педагогічне значення. Особливої уваги заслуговують аспекти моральної, естетичної свідомості, правової культури менеджерів, їхнього вміння наслідувати національні та культурні традиції, розвивати добродійні відносини з діловими партнерами. Успішне подолання зазначеної проблеми є актуальним у сучасній педагогічній теорії і практиці, оскільки нові соціально-економічні умови вимагають від вищої школи такої системи професійної підготовки майбутніх менеджерів, яка б давала змогу ефективно виконувати завдання щодо розвитку духовних і ділових якостей спеціалістів, формування готовності до активних морально-ділових відносин з урахуванням світових і національних особливостей розвитку суспільства, економіки, культури.

У процесі дослідно-експериментальної роботи автором вивчено вплив вищої професійної освіти на формування культури морально-ділових відносин у майбутніх менеджерів-міжнародників, визначено ефективність того, що пропонується студентам для формування в них позитивного ставлення до культури, достатності знань із зазначеної проблеми та практичного використання майбутніми менеджерами найважливіших елементів культури морально-ділових відносин.

Ключові слова: менеджер-міжнародник; професійна підготовка; анкетування; цінності; морально-ділові відносини; констатувальний експеримент.

1. ВСТУП / INTRODUCTION

Професійна підготовка майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності та формування в них культури морально-ділових відносин вимагає певної організації навчально-виховного процесу. Наявність багатьох освітньо-культурних чинників по-різному впливає на підготовку спеціалістів, але головну роль у цьому питанні займає вища професійна освіта. Це підтверджується тими функціями, які покладені на неї, а саме: формування в менеджерів поняття про культуру морально-ділових відносин, розширення знань про морально-ділову культуру та шляхи їхнього забезпечення.

Постановка проблеми. Формування культури морально-ділових відносин менеджера є обов'язковим елементом професіоналізму, що ґрунтується на високій загальній і моральній культурі та передбачає такий розвиток професійної компетентності фахівця у сфері його діяльності, який підносить цю діяльність та її результати до рівня основних життєвих цінностей, завдяки чому формується почуття особистої відповідальності перед людьми за результати своєї діяльності, за можливі наслідки управлінських рішень. Як наголошує І. Драгомирова, з-поміж нових вимог до спеціаліста найважливішими є раціоналізм і прагматизм, високий рівень професіоналізму, активність, діловитість, мобільність, почуття відповідальності, повага до праці, наявність культури ділової етики і спілкування [3, с. 49].

Завдання вищої професійної освіти полягає в тому, щоби сприяти прагненню майбутніх менеджерів до активного набуття знань і умінь, формувати й розвивати особистісні якості та створювати необхідні умови для цього. Усвідомлення відповідальності вищої професійної школи щодо розвитку в менеджерів культури морально-ділових відносин зумовило необхідність вивчення питань щодо ефективності дій, які викладачі спрямовують на розв'язання цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній науково-педагогічній практиці проблема формування культури морально-ділових відносин у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності акцентована на важливості моральних аспектів становлення особистості (Л. Бурдейна, О. Коваленко, Л. Настенко, О. Пономаренко, Н. Чабан та ін.), психологічній зумовленості моральної свідомості особистості (І. Бех, О. Бодальов, В. Мірошниченко, В. Шапар, С. Якобсон та ін.), ролі комунікативних аспектів професійної діяльності менеджера (М. Вачевський, Й. Гах, А. Ліпенцев, Л. Миримський, Ю. Палеха, В. Шейнов та ін.), розвитку професійно-особистісного потенціалу майбутніх фахівців (Л. Васильченко, Л. Долинська, І. Іванова, В. Радул, О. Пономарьов, В. Шепель та ін.). Особливу увагу в працях учених-педагогів (Ю. Балашова, К. Богатирьов, В. Лівенцова, І. Герасимова, Т. Скрипаченко та ін.) [1; 2; 4; 5] зосереджено на питаннях професійного спілкування, формування морально-етичної культури майбутніх керівників сфери управлінської діяльності, дотримання моральних принципів та норм у діяльності менеджерів, забезпечення гуманізації її їхньої професійної підготовки, розвитку соціально-психологічного іміджу сучасного керівника. Водночас аналіз науково-педагогічної літератури та наявної практики засвідчує, що проблема формування морально-ділової культури в майбутніх менеджерів не осмислена належним чином і не має практичного визначення та обґрунтування.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження – проаналізувати вплив професійної підготовки на формування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності культури морально-ділових відносин.

Завдання дослідження - окреслити чинники, що впливають на культуру студентів, а саме: ціннісне ставлення до морально-ділових відносин; поінформованість студентів із питань морально-ділових відносин; практичне використання найважливіших елементів культури морально-ділових відносин.

3. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODOLOGY

Методологічну основу дослідження становлять емпіричні методи анкетування, тестування, бесіди, самооцінювання, інтерв'ювання, спостереження, констатувальний експеримент для визначення сучасного стану зазначеної проблеми в умовах наявної практики й рівнів сформованості морально-ділової культури в майбутніх менеджерів міжнародного бізнесу та методи математичної статистики для виявлення кількісних та якісних характеристик результативності проведеної дослідно-експериментальної роботи, для визначення значущості та надійності отриманих результатів.

4. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH FINDINGS

Питання впливу вищої професійної освіти на формування в майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності ціннісного ставлення до морально-ділових відносин є важливим. Воно пов'язане з тим, що ефективність формування в таких менеджерів культури морально-ділових відносин у вищому навчальному закладі залежить від особистісного ставлення майбутнього менеджера до питань морально-ділової культури. Тому ми вважали доцільним дістати відповідь на питання щодо впливу вищої професійної підготовки на формування в майбутніх менеджерів ціннісного ставлення до морально-ділових відносин. За отриманими результатами можемо констатувати, що переважна більшість студентів (95,3 %) підкреслюють необхідність здійснення належних заходів щодо розв'язання цього питання.

Характерною особливістю є помітна зацікавленість проблемою морально-ділових відносин упродовж усього навчання, починаючи з I курсу (93,3 %), та позитивне ставлення на V курсі (96,7). Лише деякі студенти не можуть чітко висловити свої погляди та орієнтири.

Наступне питання, яке було нами проаналізовано, стосується виділення студентами головного в морально-ділових відносинах. За даними опитування та анкетування зазначимо, що майбутні менеджери виділяють переважно такі прояви морально-ділових відносин: комунікативність (42,6 %); дотримання моральних норм, етикету (19,9 %); уміння працювати з людьми (14,7 %); відповідальність, дипломатичність (12,7 %); професійні знання (11,3 %); чесність (9,4 %); компроміс (8,8 %); здатність розв'язувати проблеми (6,2 %); повага, ввічливість (5,5 %); організованість (4,8 %). Але чіткої тенденції не виявлено (прояви були по-різному оцінені студентами I-V курсів). Досить позитивним є виділення студентами необхідності дотримання моральних норм, етикету. Динаміка цього розуміння збільшується від 13,2 % на I курсі й до 40 % на старших курсах. Проте низькі показники отримано щодо таких проявів морально-ділових відносин, як лідерство, працьовитість, людяність, справедливість, виконання обов'язків, саморозвиток, креативність та інші.

Важливим було дослідити визначення студентами головних чинників, що спонукають їх орієнтуватися на морально-ділові відносини в майбутній професійній діяльності. Адже в цьому виявляються пріоритети професії. З-поміж багатьох чинників переважну більшість склали такі: кар'єра, відносини з партнерами та досягнення мети. Перше місце посідає такий фактор, як кар'єра, водночас на V курсі цей показник сягає

50 %, що свідчить про прагматичне ставлення до професійної діяльності. Отже, можна констатувати, що такі чинники, як відносини з партнерами та досягнення мети вказують на наявність позитивної, але недостатньої динаміки в розв'язанні питання.

Дуже рідко студенти називали такі чинники: отримання прибутку (5,4 %), вихованість (6,2 %), ділова етика (7,4 %), повага до людей (4,3 %), самовдосконалення (3,5 %), чесність, справедливість (2,9 %) та ін.

Для аналізу впливу професійної підготовки на подолання визначеної проблеми нами вивчалось питання про те, як викладачі оцінюють стан та ефективність роботи, що пов'язана з формуванням в студентів культури морально-ділових відносин. Зазначимо, що значна частина викладачів (57,1 %) негативно оцінює ефективність такої роботи, 28,6 % висловлюють позитивне оцінювання навчально-виховної роботи. Деякі викладачі (7 %) вважають стан задовільним, а 7 % взагалі не змогли дати конкретної відповіді. Хоча позитивна динаміка спостерігається в середовищі тих, хто вважає своє ставлення до проблеми позитивним, цей процес не має стабільності та достатньої ефективності.

Вплив вищої професійної освіти на поінформованість студентів із питань морально-ділових відносин. Для аналізу ефективності впливу вищої професійної освіти на інформованість із питань морально-ділових відносин нами визначено декілька параметрів: розуміння студентами сутності культури морально-ділових відносин; виявлення ними розуміння ознак зовнішнього прояву, змісту та функцій морально-ділових відносин; аналіз знань, яких здобули студенти щодо культури; ознайомлення з пропозиціями майбутніх менеджерів щодо поліпшення їхніх знань із зазначеного питання; ставлення викладачів до питання збагачення знань студентів у сфері морально-ділової культури.

Після проведеного анкетування можемо зазначити, що незначна кількість студентів відчують труднощі. На I–IV курсах характерна майже однакова чисельність опитаних (орієнтовно 30 %), хоча на випускному курсі кількість таких опитаних досягає 43,3 %, що свідчить про негативну динаміку в осмисленні цього поняття. На жаль, деякі майбутні менеджери взагалі не змогли дати відповідь (від 10 % до 16,7 %).

Про вплив вищої професійної освіти на поінформованість із питань морально-ділових відносин можна переконатися на прикладі того, як майбутні менеджери розуміють зовнішній прояв, зміст і функції культури морально-ділових відносин. З-поміж виділених студентами ознак прояву головне місце займають ділове спілкування; діловий стиль, поведінка; уміння приймати рішення; компетентність у справах. Істотна частина опитаних (43,3 %) наголошують на діловому спілкуванні, при цьому 16,7 % вважають діловий стиль і поведінку характерною ознакою, хоча на V курсі цей показник відсутній. Лише 6,7 % та 4,7 % опитаних підтвердили компетентність у справах та уміння приймати рішення. Водночас залишається ще достатньо багато інших ознак зовнішнього прояву культури – чесність, порядність, вихованість, доброта, впевненість, відповідальність, мистецтво управління персоналом, які дістали дуже низькі відсотки (2 %, 3 %).

Одним із показників того, наскільки впливовим є навчально-виховний процес вищої професійної освіти, є володіння студентами знаннями, необхідними менеджеру у відповідній сфері діяльності. Треба зазначити, що знання студентів охоплювали знання морально-етичних норм, етикету; знання з психології; знання культури країн-партнерів; знання з менеджменту. Певна частина студентів (32 %) наголошує на знаннях морально-етичних норм, і така тенденція спостерігається упродовж усього періоду навчання. Позитивна динаміка спостерігається серед тих, хто оцінює знання про культуру країн-партнерів як необхідні у сфері морально-ділових відносин, проте цей показник зовсім

відсутній на I, II та випускному курсах. Необхідно підкреслити, що знання з психології та менеджменту не знайшли необхідного підтримання з боку студентів.

Отже, вища професійна освіта має певні резерви щодо інформаційного забезпечення підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності із зазначеного питання. Тому необхідним вбачається розв'язання проблем, пов'язаних з опануванням знань, які б допомогли у формуванні культури морально-ділових відносин майбутніх фахівців.

Вплив вищої професійної освіти на практичне використання майбутніми менеджерами зовнішньоекономічної діяльності найважливіших елементів культури морально-ділових відносин. У процесі професійної підготовки майбутніх менеджерів набуває актуальності питання умінь та навичок практично розв'язувати проблеми, що пов'язані з культурою, адже за умови дотримання вимог культури морально-ділових відносин менеджер може досягати значних успіхів у професійній діяльності.

Одним із важливих показників практичного використання елементів культури є усвідомлення студентами причин необхідності регулярного дотримання вимог морально-ділових відносин. Можна зазначити, що з-поміж причин, які домінують, студенти виокремлюють створення добрих відносин і спілкування (25,3 %), зростання власного іміджу (18,7 %), успіх фірми (16 %), досягнення цілей (10 %).

Не менш суттєвим було питання щодо форм і методів роботи, які викладачі використовують із метою формування в студентів культури морально-ділових відносин. Упродовж усього періоду навчання викладачі використовують різні форми й методи. Проте вони мають надто обмежений характер. Найбільш розповсюдженою формою є обговорення різноманітних ситуацій під час занять (лекцій, семінарів), що складає 71,4 %. Лише 14 % опитаних звертаються до таких форм, як організація та проведення «круглого столу», конкурсів, колоквиумів, присвячених питанням моралі, етики, ділового етикету. Рідше застосовують такі форми, як використання власного досвіду (7 %), індивідуальні співбесіди (7 %), кураторські години (7 %).

5. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отримані під час констатувального експерименту дані підтверджують той факт, що вплив професійної освіти на практичне використання майбутніми менеджерами найважливіших елементів культури не можна вважати успішним, воно потребує подальшого удосконалення. Невирішеними залишаються питання, пов'язані з характером дотримання вимог морально-ділової культури; мотивації студентів щодо необхідності орієнтації на культуру в практичній професійній діяльності; з упровадженням ефективних форм і методів роботи й розробленням навчальної дисципліни з питань культури морально-ділових відносин. Ці проблеми потребують посилення уваги до питань практичної підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності, створення відповідних умов для ефективного розв'язання проблем, що передбачають залучення студентів до практичних форм роботи, спрямованих на розвиток і формування культури морально-ділових відносин; надання процесу професійної підготовки систематичності та послідовності; розроблення та впровадження навчальної дисципліни з культури морально-ділових відносин, яка б забезпечувала системне засвоєння студентами морально-етичних норм в управлінській діяльності, розвивала б у них певні ціннісні орієнтації.

Ця проблема вимагає певних зусиль щодо пошуку та впровадження нових форм і методів впливу вищої школи на готовність майбутніх фахівців виконувати професійні завдання відповідно до вимог культури морально-ділових відносин.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Бондарева, Л. 2005. Формування професійної культури в студентів економічних спеціальностей ВНЗ. *Неперервна професійна освіта*, Вип. 3–4, с. 35–40.
2. Вачевський, М. В., 2005. *Маркетинг. Формування професійної компетенції* : підруч. для вищ. навч. закл, Київ: Професіонал, 510 с.
3. Драгомирова, І., 2002. Концептуальні аспекти формування сучасного спеціаліста. *Вища школа*, № 2–3, с. 49–52.
4. Йонас, Г., 2009. *Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації*, Київ, 320 с.
5. Кондрашова, Л., 2008. Проблеми вищої педагогічної освіти та її модернізації у світлі Болонської угоди. *Вища школа*, № 1, с. 26–34.

ANALYSIS OF THE IMPACT OF PROFESSIONAL EDUCATION ON THE FORMATION OF MORAL AND BUSINESS CULTURE OF FUTURE MANAGERS OF INTERNATIONAL BUSINESS

Yana Strelchuk,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Petro Mohyla Black Sea National University

Mykolaiv, Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5856-4138>

yanastrelchukv@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the analysis of the impact of professional training on one of the important components, namely the culture of moral and business relations of future international managers. At the present stage of development of Ukrainian society, the modernization of vocational education, training of highly qualified specialists in the field of foreign economic activity is becoming important. Professional training of highly qualified managers involves the formation of a culture of moral and business relations. Successful solution of this issue has socio-economic, cultural and pedagogical significance. The issues of moral and aesthetic consciousness, legal culture of managers, and ability to imitate national and cultural traditions, to develop charitable relations with business partners deserve special attention. Successful solution of this problem is relevant in modern pedagogical theory and practice, as the new socio-economic conditions require such a system of training of future managers, which would effectively solve the tasks for the development of spiritual and business qualities of specialists, the formation of readiness for active morality and business relations taking into account world and national features of development of a society, economy, culture.

In the process of research and experimental work the author studied the impact of higher professional education on the formation of a culture of moral and business relations of future international managers, determined the effectiveness of what is offered to students to form a positive attitude to culture, adequacy of knowledge on

this issue and the practical use by future managers of the most important elements of the culture of moral and business relations.

Keywords: international manager; professional training; questionnaires; values; moral and business relations; ascertaining experiment.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Bondareva, L., 2005. Formuvannya profesiinoi kultury v studentiv ekonomichnykh spetsialnostei VNZ [Formation of professional culture in students of economic specialties of higher education]. *Neperervna profesiina osvita, Vyp. 3-4*, s. 35-40.
2. Vachevskiy, M. V., 2005. *Marketynh. Formuvannya profesiinoi kompetentsii* [Marketing. Formation of professional competence]: pidruch. dlia vyshch. navch. zakl, Kyiv: Profesional, 510 s.
3. Drahomyrova, I., 2002. Kontseptualni aspekty formuvannya suchasnoho spetsialista [Conceptual aspects of formation of a modern specialist], *Vyshcha shkola, № 2-3*, s. 49-52.
4. Yonas, H., 2009. *Pryntsyp vidpovidalnosti. U poshukakh etyky dlia tekhnolohichnoi tsyvilizatsii* [The principle of responsibility. In search for ethics for technological civilization], Kyiv, 320 s.
5. Kondrashova, L., 2008. *Problemy vyshchoi pedahohichnoi osvity ta yii modernizatsii u svitli Bolonskoi uhody* [Problems of higher pedagogical education and its modernization in the context of the Bologna Declaration], *Vyshcha shkola, № 1*, c. 26-34.

DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2020-29-368-378>
УДК 378.147.33-027.22:62]:502/504

Чистякова Людмила Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри педагогіки й менеджменту освіти
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
Кропивницький, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9076-2484>
LChist@ukr.net

ОЦІНКА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті визначено критерії й показники сформованості екологічної культури майбутніх учителів трудового навчання та технологій. Аксиологічний екологічної культури виявлено через усвідомлення майбутніми вчителями значущості та специфіки майбутньої еколого-перетворювальної діяльності; через домінуючий тип мотивації до професійної діяльності екологічної спрямованості. Знаннєвий компонент досліджено за обізнаністю студентів про глобальні екологічні проблеми й способи їхнього розв'язання в майбутній професійній діяльності; за рівнем методичних і методологічних знань для реалізації екологічної освіти. Діяльнісний компонент визначено екологічною активністю з освоєння навколишнього середовища; наявністю компетентностей студентів